

Політологія та соціологія в освітньому процесі України: Болонський процес чи відступ від демократії?

Алла СІЛЕНКО,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри соціології
та політології
Одеської національної академії
зв'язку імені О. С. Попова

Людмила КОРМИЧ,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри соціальних наук
Одеської національної юридичної
академії

Україна чітко визначила орієнтир – освітній простір Європи. Наша держава модернізує систему освіти в контексті європейських вимог, дедалі наполегливіше працює над практичним приєднанням до Болонського процесу.

Водночас сьогоднішня модернізація вищої школи України передбачає не лише привнесення у вітчизняну вищу освіту елементів європейської освітньої системи, а й усебічний об'єктивний аналіз її позитивних і негативних тенденцій.

За ініціативою Міністерства освіти та науки України в нинішньому (2009–2010) навчальному році студентам перших курсів вишів надано можливість самостійно вибирати гуманітарні дисципліни для вивчення. При цьому українська мова, історія України, історія української культури, іноземна мова й філософія залишилися нормативними. А курси політології, соціології, права, економічної теорії перевели до категорії вибіркових. На думку чиновників, нововведення має полегшити перехід до Болонської системи.

Відповідно до нових правил студент повинен вибрати з 11–12 гуманітарних дисциплін таку кількість предметів, щоб гуманітарна складова загалом не перевищувала 10–15% від загального обсягу навчання. Таким чином, вважає экс-міністр освіти та науки України Іван Вакарчук, у рам-

ках блоку дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки буде реалізовано «вільну траєкторію студента», що «є однією з головних ознак західних університетів» [2].

Однак іще 1948 року Комітет ООН з питань освіти, науки й культури рекомендував курс політології для вивчення у вищих навчальних закладах. Країни Західної Європи відразу прийняли цю рекомендацію. Ряд країн Азії, Латинської Америки – трохи пізніше. Натомість у тих державах, де демократія існувала лише в зародковому вигляді й перекручених формах, політологія та соціологія були не в пошані. Вони заборонялися (у СРСР, НДР, Болгарії, Чехословаччині) або існували формально. І це зрозуміло. Науково осмислені знання про радянське суспільство, і тим паче вторгнення науки в сферу політики, несли загрозу руйнування одного з найважливіших підвалин тоталітарного режиму – панівної ідеологічної міфології. Правляча партійно-радянська верхівка не без підстав побоювалася, що об'єктивні дані про стан і тенденції розвитку суспільства підірвуть її монополію на владу.

Тому у відповідь на вимогу запровадити соціологію у навчальний процес висувався твердий доктринальний аргумент: «Наша соціологія – це історичний матеріалізм». А тим, хто домагався визнання політичної науки, заперечували: «У нас уже є надійна політична наука – марксизм-ленінізм».

Отже, політологія та соціологія як самостійні академічні й навчальні дисципліни є такою самою ознакою демократичності суспільства, як верховенство закону, свобода слова, громадянське суспільство, вільні вибори тощо.

Інституціалізація цих наук в Україні розпочалася 1989 року з постанови ВАК СРСР про запровадження відповідних спеціальностей.

1990-го були відкриті аспірантури в Київському університеті імені Т. Г. Шевченка зі спеціальностей 23.00.01 – теорія та історія політичної науки, 23.00.02 – політичні інститути та процеси, 23.00.03 – політична культура та ідеологія. З інтервалом у кілька місяців запрацювали аспірантура та докторантура і в Одесі. Відкрилися ради з захисту дисертацій. З'явилися найсучасніші дослідницькі й освітні центри, які

почали видавати велику кількість праць з політичної та соціологічної наук, групи вчених, орієнтованих на освоєння світових наукових досягнень для об'єктивного й усебічного аналізу політичних реалій, молоде покоління дослідників, котрі здобули фахову освіту тощо. Але виникла парадоксальна ситуація. Коли до влади прийшли політичні сили, що позиціонують себе як демократичні (хоча немає жодної ознаки, яка відрізняла б їх у цьому сенсі від інших політичних сил), статус політології та соціології було понижено, їх перевели з обов'язкових у вибірковій дисципліні. І все це аргументувалося переходом до Болонського процесу.

Справді, входження України до єдиного європейського освітнього співтовариства актуалізувало необхідність запровадження нових форм освітнього процесу, системи обліку й оцінки знань. Однак відповідно до Болонської процедури вибіркові дисципліни вводяться лише на останніх курсах, тоді як в Україні – з першого курсу навчання. Тобто тоді, коли студент ще не може визначити, який предмет йому потрібний в обов'язковому порядку. З огляду на шкільний «багаж знань», що з ним абітурієнти приходять у вищий навчальний заклад, можна сказати: право вибору гуманітарних предметів для навчання надається людині, котра погано орієнтується в системі знань. Причому в неї з'являється «право» залишитися неосвіченою назавжди. Свого часу академік В. Легасов, один із ліквідаторів наслідків Чорнобильської катастрофи, сказав: «Чорнобиль вибухає від того, що нинішні «генії техніки» стоять не на плечах Толстого й Достоевського, а на плечах таких само технарів, як і вони самі».

У середовищі студентів, які здобувають технічні спеціальності, часто побутує думка про марність гуманітарних знань, неможливість узгодити їх із майбутньою професією. Студенти не усвідомлюють орієнтуючого характеру соціально-політичних дисциплін в умовах поліваріантності поглядів на світ і невизначеності самого життя.

На думку заступника директора департаменту вищої освіти МОН України Юрія Коровайченка, деякі предмети не матимуть популярності в студентському середовищі. «Викладачам доведеться переорієнтуватися на популярніші дисципліни», – підкреслив він, додавши, що за кордоном викладачів, до котрих не ходять студенти, просто звільняють [3].

У зв'язку з цим виникає запитання, а які дисципліни та які викладачі будуть «популярні» у студентів? Можливо, ті предмети, котрі легше скласти, і ті викладачі, кому легше скласти?..

Таким чином закривається один із основних каналів політичної соціалізації через систему вищої освіти. І це тоді, коли громадяни країни самі зізнаються, що не все в політичному житті країни доступно та зрозуміло для них. Так, за даними Європейського соціального дослідження, на запитання: «Наскільки вам складно чи легко скласти власну думку про політичні питання?» – 35 відсотків респондентів в Україні відповіли, що «дуже складно» або «складно». Отже, більш як третина людей, потенційних учасників голосування на виборах і референдумах, чесно визнають свою неспроможність самотужки розібратися в політиці [1].

Навіщо ж тоді політологію та соціологію переводять на другий план в українській системі вищої освіти?

Напевно, коли громадяни не мають достатніх знань про політику, суспільство й державу, владі набагато простіше уникати контролю з боку громадянського суспільства. Так само, як і простіше здобувати потрібну підтримку від народу під час опитувань, виборів, референдумів завдяки некомпетентності пересічних респондентів у конкретних політичних питаннях, які часто-густо до снаги лише експертам. Скажімо, у людей, котрі мало знають на політиці, запитують, якій формі державного устрою вони віддають перевагу, до якого економічного або політичного союзу входить країна, як будувати систему державної безпеки й т. ін.

Низький рівень політичної підготовленості громадян плюс технології політичного маніпулювання дорівнює потрібному для влади результату голосування.

Тенденція вимивання соціально-політичних наук із системи підготовки фахівців в Україні відбувається на тлі руйнування системи цінностей і основних орієнтирів, які колись ввійшли в менталітет нації і були його складовими частинами. Пожвавлюються ультрарадикальні рухи різних спрямувань. Змінюється уявлення молоді про моральні принципи, знижується її політична активність і участь у суспільному житті. Втрачається почуття патріотизму. Тобто фактично посилюються негативні явища в житті суспільства, про необхідність подолання яких регулярно заявляють лідери найрізноманітніших політичних сил.

Водночас у розвинених країнах патріотичне виховання молоді посилюється. У багатонаціональних державах Західної Європи цілеспрямовано формуються гуманістичні толерантні відносини між людьми різних національностей і віросповідань, соціальну спрямованість мають економічні програми й політичні доктрини.

А серед «здобутків» нашої політичної еліти – дискредитація основних інститутів демократії, серед яких Конституція, парламент, багатопартійна система, поділ влади, місцеве самоврядування, вільна преса, незалежна судова система та ін. Тепер «узалися» за політологію і соціологію. Утім, загалом усе логічно й послідовно.

І все-таки, варто пам'ятати, що вища школа формує не лише професійно підготовлену інтелігенцію, а й соціально-відповідальну, інтелектуальну еліту суспільства. Проблеми формування професійної культури, соціального й духовно-морального розвитку студентів, розкриття їхнього творчого потенціалу мають стати основоположними в удосконаленні професійної підготовки та вихованні студентів. Ідеться про комплексне навчання людини в процесі її становлення як повноцінного члена суспільства. Адже гуманітарна функція політології та соціології проявляється не тільки в поширенні наукових знань, а й у сприянні формуванню всебічно розвиненої особистості, виробленню її громадянської позиції, вихованні патріотизму, любові до Батьківщини, поваги до цінностей, створених попередніми поколіннями та перевірених їхнім досвідом.

Від того, як ми виховуємо молодь, яку даємо їй освіту, які моральні, духовні, політичні цінності прищеплюємо, залежить демократичне майбутнє нашої держави. Сподіваємося, саме таке розуміння функцій політології та соціології мусять визначати позиції Міністерства освіти та науки. А поглиблення реформи української системи вищої освіти (до речі, аж ніяк не найгіршої на Європейському континенті) має підвищувати, а не знижувати рівень якості підготовки фахівців.

Джерела

1. Горбачик А. Методичні особливості соціологічних опитувань стосовно зовнішньої політики / Економічний часопис XXI. – 2008. – № 5–6. – С. 40–42.
2. Студенти сами будуть вибирати дисципліни. – <http://ridnews.com.ua/society/1331/>
3. Там само.